

*Є. К. Чернухін,
кандидат філологічних наук
Інститут історії України
НАН України,
О. Б. Кульчинський,
кандидат філологічних наук
Стамбульський університет*

**АВТОГРАФИ СВ. ІГНАТІЯ МАРІУПОЛЬСЬКОГО
З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серед паперів маріупольського протопопа Трифілія Карацоглу є три документи з власноручними підписами останнього митрополита Готії та Кафи Ігнатія Гозадинова. Документи, складені російською та турецькою (караманлійським письмом) мовами, були призначені для протоієрея Трифілія Карацоглу в період переселення греків з Криму та облаштування їх у Надазов'ї. У статті представлені тексти документів, переклад з турецької, коментарі.

Ключові слова: митрополит Ігнатій Гозадинов, Трифілій Карацоглу, греки Надазов'я, караманлійське письмо.

Митрополит Ігнатій Гозадинов (Яків Гозадіні, 1716/1717–1786) як одна з тих ключових осіб, що ініціювали або втілювали плани переселення до Росії кримських християн у 1778–1780 рр., уже давно привертає увагу дослідників [1], зокрема через статус святого, наданий йому Українською православною церквою. Однак, попри всі спроби реконструкції життєпису митрополита, найпліднішими на цей час виявилися лише генеалогічні розшуки науковців різних держав, котрі намагалися віднайти італійське коріння роду Гозадіні, що мали значні маєтності на островах грецького Архіпелагу [2; 3]. Натомість намагання дослідити життя Якова Гозадіні до переходу до чернечого стану або його діяльність уже в якості священнослужителя, особливо в період до поставлення митрополитом Готії та Кафи в 1771 р.¹, наштовхуються на низку перешкод, серед яких голов-

¹ Пізніше, в документах російських канцелярій церковна посада Ігнатія була перекладена як «митрополит Готфійский и Кафинский» і зрештою в постановках Св. Синоду та в інших державних указах – як «митрополит Готфейский и Кефайский».

на – відсутність або недосяжність першоджерел. Так, свого часу грецькі студенти Корнелій Гарбуз і Костас Хаджинов [4] відвідали острів, котрим володіли Гозадіні, а під час візиту до Вселенського патріархату здійснили спробу віднайти документи, пов'язані з таврійськими єпархіями, в патріаршому архіві. На жаль, їхній запит не приніс очікуваних результатів: їм були представлені малозначущі й уже відомі документи, на кшталт постанов про призначення митрополитів на кримську єпархію [5]. Дрібніші справи, що нас більше цікавлять, були або знищені, або ж ховаються серед тисяч нерозібраних і неописаних документів архіву. Отож вірогідно, що «грецька» частина життя Ігнатія Гозадинова ще довго лишатиметься нез'ясованою через особливий стан архівів як Вселенського патріархату, так і афонських монастирів, де певний час служив майбутній митрополит. Пліднішими можуть бути пошуки дотичних справ у архівах Росії та України, але вони або ще не проводилися, або ж також не принесли очікуваних результатів.

Ця розвідка присвячена дослідженню трьох документів, що мають безпосереднє відношення до митрополита Ігнатія Гозадинова в період, що настав уже після виходу християн з Криму влітку-восени 1778 р. Збереглися вони у складі колекції Одеського товариства історії та старожитностей (далі – ОТИС), куди впродовж XIX – на початку XX ст. потрапляли рукописи з архівів так званих «маріупольських греків», що оселилися в Надазов'ї навесні 1780 р. Більша частина таких рукописів надійшла до ОТИС у складі архіву протоієрея Трифілія Карацоглу (1728 – початок XIX ст.) [6].

Назвати розглянуті в цій публікації рукописи автографами Ігнатія Гозадинова було б некоректно, оскільки жоден з них не був написаний рукою митрополита. Так, перший, за хронологією, з документів уклав восени 1779 р. російський канцелярист у Санкт-Петербурзі (ф. V, № 998). Другий документ був записаний «зі слів» митрополита його особистим писарем «по-турецьки» десять днів потому, можливо, що теж у столиці (ф. V, № 3670). Третій документ, 1782 р., також укладав російською мовою канцелярист, але вже маріупольський (ф. V, № 999). Проте всі три документи підписані власною рукою митрополита. Тексти документів були видані разом з усіма іншими текстами «архіву Трифілія Карацоглу» [7].

Ця публікація має на меті дещо поглиблений розгляд цих документів, зокрема, пропонується переклад тексту листа, складеного тюркською (урумською) говіркою і записаного грецькими літерами (караманлійським письмом) [8]. Окрім того, запропонована транслітерація тюркського тексту латинським письмом у формі, наближеній до сучасної турецької мови, що значно полегшує сприйняття тексту для тюркологів та інших осіб, обізнаних з тюркськими мовами.

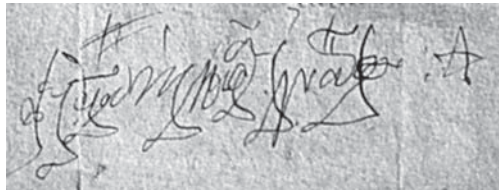
Отже, перший із документів був укладений 29 жовтня 1779 р. в російській канцелярії, про що свідчить характерний вихідний запис. Документ зберігся на приблизно половині аркуша грубого паперу (175 x 200 мм), розрізаного вже пізніше так, що була зрізана частина реєстраційного запису на звороті. За формою і назвою це офіційний «білет», тобто перепустка, видана вже згаданому протоієреєві Трифілію Карацоглу для поїздки до Катеринослава (це – так званий «перший» Катеринослав 1776–1783 рр., заснований на річці Кильчені при впадінні в Самару, лівий доплив Дніпра). Текст був записаний коричневим чорнилом, російською канцелярською мовою невисокої якості, з огляду на правопис, позаяк ніхто особливо не переймався ані змістом, ані правописом подібних документів. Уперше текст «білета» був надрукований І. Лиманом у монографії з історії православної церкви на Півдні України [9, с. 209], а пізніше в збірнику документів С. Калоєрова [10, с. 373]. Наведемо його ще раз в археографічній редакції.

Былетъ 2 VI

Явителю сему греческому протопопу отцу Трифилию / съ иеродиякономъ Ливериемъ и двумя звожчиками перваго / московскаго полку отпращенному на трехъ повозкахъ / и четвертой каляске въ азовскую губернию въ маю епа / рхию въ городъ Екатеринославъ. Коимъ чинить свобоной / пропускъ на учрежденни караула во увѣреные чего данъ / сей Былетъ за подписаніемъ моей руки въ Санкт–Петербурге октября 29 – 1779 – года

*Митрополитъ Игнатій
Готфейскій і Кефайскій*

Трохи нижче від російського тексту, посередині, знаходиться підпис митрополита в типовій грецькій формулі, зроблений, вірогідно, тим самим пером і чорнилом, що й основний текст: *Ο Γοτθίας καὶ Καφᾶ ἰγνάτιος* [Готії та Кафи Ігнатій].

Вище цього підпису, майже посередині аркуша, згодом була наклеєна марка-ярлик ОТС зі старими шифрами, записаними червоним, чорним та фіолетовим чорнилом: *II.97a. 131a | II. 95. 131 | 97.131 | 48136*.

На звороті аркуша у верхній частині знаходяться: вихідний номер канцелярії 127, вугільний відбиток печатки із зображенням двоголового орла (герба Росії) і ліва частина канцелярського запису: *Записанъ въ главнои п[...]* | *[...]лицы Октября 29 д[ня]* | *1779 го[да]*. Трохи нижче чорним чорнилом запис протоієрея Трифілія Карацоглу урумською мовою про одержання «білета»: *πιλῆτ πετροπουρκταυ уκεЛт[...]* | *δεσποτηтῆν αЛτιуци* [білет з Петербурга дійшов ... від владики одержав].

Документ був укладений у важкий час: пересельці готуються вже до другого поспіль зимування поза рідними кримськими домівками, перебуваючи нібито на утриманні російського уряду в очікуванні вирішення їхньої подальшої долі, властиво, призначення місця для остаточного облаштування. Усе це відбулося через незгоду греків оселитися в запропонованих урядом місцях. Для владнання справ і пошуку іншого рішення митрополит Ігнатій з поштом ще влітку 1779 р. виїхав до Санкт-Петербурга, де й перебував до листопада [10, с. 542]. У тексті «білета» нема роз'яснення мети поїздки протоієрея Трифілія до Катеринослава, але саме там на той час знаходилася Азовська губернська канцелярія. Натяк на можливу мету поїздки можна вбачати в помітці на звороті аркуша, зробленій невідомою особою російською мовою: *хлѣбъ*. Ім'я супутника протоієрея – ієродиякона Ліверія не зустрічається в документах пересельців і надалі в документах Маріупольської округи. Вірогідно, що ця особа була з місцевих, можливо з Самарського Свято-Миколаївського монастиря, де впродовж 1778–1780 рр. була ставка митрополита Ігнатія, або з причту катеринославської церкви.

Наступний документ (ф. V, № 3670) належить до пам'яток урумської мови [11, с. 25]. Хоча мова всіх урумських документів з Криму або Надазов'я зазвичай теж вважається за урумську, маємо також підстави назвати мову «турецькою», оскільки навряд чи уроженець Архіпелагу і вже літній митрополит брався за опанування місцевих кримських діалектів. Отже, вірогідно, що він диктував листа розмовною турецькою мовою, котру мали б розуміти кримські уруми. Інша справа, яким чином мову митрополита відтворював на письмі його власний писар. Цей «урумський» лист був складений трохи пізніше від першого документа, – 8 листопада, але, можливо, також у Санкт-Петербурзі, і так само був направлений до протоієрея Трифілія Карацоглу. Текст листа знаходиться на обох боках дещо подертого аркуша жовтуватого паперу розміром 220 x 165 мм з водяним знаком «одноголовий орел», що не має задовільних аналогів. На звороті аркуша іншою рукою (не писаря) були додані кілька рядків новогрецькою мовою з підрахунками щодо одержаних грошей з датою 22 листопада, зроблені в Москві. Розглянемо ці тексти.

ειμέτερε ικονόμε παπα τριαντάφιλε
 ντοαμιζί γιολλάριζ σα | νά βε ντάγι-
 μα ντοαμιζ ουζεριντέν εξικ όλμα-
 σιν μου κέ | ατημιζλαν σανά με-
 γιαν εντέρις κι μιπιζ ουμιτ εντέρι-
 τικ | κι — σιζ γκιττηκτέν σογρά ίκι
 ούτζ γκιουντέν σογρά μπειζτε | αρ-
 ρηνά γετησελείμ βε λάκιμ ουμντου-
 γουμουζά γκιορέ όλματει | ζιρε εισ-
 λέρ ζούχουρ ολντου μπουντά νταα
 μιπιμετιλερ μπού γκιουν γιά | ριν
 μεκκλέριζ είμητ μπάχ οντα αρχει-
 μανδρίτηγιλαν αραμπά | τζιλαραό σο-
 γιλέγιν έγερ μουνκιουνού βάρισα
 μιπιζε μιπικατζ γκιου | ουνβαντεμιζ-
 τέν σογρά μεκκλεσιννέρ μπακιν πα-
 ζαρ εγιλέγιν γκι | ουντε νεστέρλερ
 εγερ μπίρ κολάγιλαν ολούρσα τζε-
 κλιεττζέκ γκιπεί | γισα κέσιν παζίρι
 οντά μεκκλεσιννέρ γκιок έγερ ίφ-
 ρατειστέρ | λέρσα μπάκιν παζαρ εγί-
 λέγιν σαμαρά κγιτμεσινέ παζαρί |
 ουγιγκουνα ολούρσα εμεν στραβρο-
 ζουνουζού έτινιζτα γκιτινιζ κира |
 τζιλάρ σιμτει πεκ ουτζούσντουρ σιζ
 γκιτικτεν σογρά τζок киратзи |
 лар γκελτηλέρ μιπιζε он ρούπλι γέ-
 τζεκ γκιоτουρετζέκ ολнту | лάρ
 ειμιτ μπάκιν οντά он торт он пés ρο-
 ύπλι γκιτερλέρσα εμεν στα | βρο-
 ζουνουζού έτινιζτα γκιτέσινιζ πε-
 κλεμεγέσινιζ γιοκ εγερ είφράт |
 ίστερλέρσα καлмаσινά νта китме-
 σινé νта εμεν οντά γιουκлеринί | [π]
 οσάτηνιζ οντα αρχιμανδριτειγε —
 ντοαμιζι σογιλεγέσιν μιπ γερé κι |
 тлeσίν μιπίз γκελινтζεγев тек βε
 λάκιμ μπακ νά έχηс την ευχήν | [μ]
 ас аτзан тζикаратζάκσιν είσεγί-
 λері араμπантán γκερεγί γкі | [...]

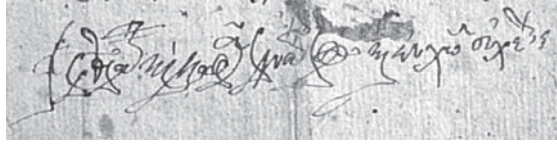
Наш економе, папа-Триандафіле, мо-
 литву нашу тобі надсилаємо, і нехай
 ніколи нашої молитви тобі не бракує.
 Цим нашим документом тобі сповіща-
 ємо, що ми сподівалися через два-три
 дні після вашого від'їзду поспіти за то-
 бою, але як сподівалися, не сталося,
 оскільки справи з'явилися, ще й досі
 не завершилися, зо дня на день чека-
 ємо. Тепер, дивися, архимандритові й
 візникам там скажіть, як буде можли-
 вість, нехай кілька днів після обічно-
 го терміну нашого прибуття нас ще по-
 чекають. Дивіться, торгуйтеся щодня,
 що вони хочуть. Як буде якесь полег-
 шення, як-от, поступка, припиняйте
 торг, хай там чекають. Якщо ж ні, ба-
 гато вимагають, дивіться, торгуйтеся.
 Щойно на умовах торгу випадє можли-
 вість доіхати до Самари, одразу пере-
 хрестіться і рушайте. Візники тепер
 дуже дешеві, після вашого від'їзду ба-
 гато їх приходило до нас, до 10 рублів
 за перевезення трактом вишло. Теп-
 пер, дивіться, за 14–15 рублів якщо по-
 їдуть, одразу перехрестіться і рушай-
 те, не чекайте. Якщо ж ні, багато ви-
 магають, то замість того, щоб вагати-
 ся – їхати чи залишатися, відразу там
 усе відвантажуйте, архимандритові там
 наше благословення перекажеш, ку-
 дись нехай усе заховає до нашого при-
 буття, однак простеж, аби мати наше
 благословення. Як вивантажуватимеш
 речі з твого воза, то і за вбранням пиль-
 нуй, і за люстерком, і за годинником, і
 за мармуром. Щоб сам стояв у всього
 над головою. Нехай по-одному вийма-
 ють, догори дригом не кладуть. Гля-
 ди, хай кладуть туди, куди він [архі-
 мандрит] сам звелить, аби не було нам
 шкоди.

ζαραριμιζ ὀλμασιν | [μπ]ακ μπίρ κο-
λάγιλαν ολουρσα οντα μπεκλεσίν
μπιζί πεκ | [...] οντου εισεγιλεριμί-
ζτα μπουζουλουπ ὀρσελενεμεζ ιτη
μπακ | | νάσιλ μακούλ γκιουρούρσανιζ
ογιλε ἔτινιζ χέμεν μπες ἄλι γκίουν |
οντα μπεκλεττήρινιζντα μιζ αρτι-
σιρά τζεβάπ γκοντερίριζ μπου | τα-
ραφταν γιβαν λαζαροβιτζίν ερμινί
παζίργκιανίν ταραφιντάν ον | τὰ ορ-
ταγινά γιαζάρ κι – 100 – ρούπλια αρ-
χιμανδρίτιγε βερσιν πι | ζιμ εἴτζιν
μιζ μπουντά ασιγνάτζια βερντίκ
μιζ αρχιμανδρίτιε | γιαζάριζ – 50 –
ρούπλι – σανά βερσίν χάιμ ντε ара-
мπατζιλαρά ак | τξει λαζίμ ολούρσα
βερ ελλεριντέν кеат ἄλ ем νέ ки ак-
тξε αλίρσαν | αρχιμανδρίτινην ελιν-
τέν сέν те кеат βέρ онά алтиγιν
актџегé | εισβοτζικлέρ μιζίμι хар-
τζилиκларі мπιτέρса γкένε мπιρεр
ουρουπλ[ε] | βερεσιν ἄντζακ μπακ
μπιτσίντε σόγρα βερέσιν ογιλε εγι
лак | γέσιν βε γιατζηγκιμειζά ιταἶт
киλάσιν 1779 νοεμβρίου – 8 –¹

Дивись, як буде полегшення, то хай нас там чекає. Багато чого сталося, а наші речі не попусувалися. Дивися, // як вважаєте за розумне, так і зробіть. Одразу 5–6 днів там змушуйте його почекати, ми вам услід відповідь надішлемо. З цього боку, Іван Лазарович, вірменський купець, тамтешньому своєму компаньйонові пише. 100 рублів архимандритові нехай дасть, для нас, ми тут асигнаціями дали. Ми архимандритові напишемо, 50 рублів тобі нехай дасть. Як візникам гроші будуть потрібні, дай, з рук їхніх папір візьми. Як гроші візьмеш з рук архимандрита, то й ти папір дай йому за взяті гроші. Візникам, як наші гроші закінчаться, знову по рублю дай, однак дивись, давай після того, як закінчаться. Отак чини і написаному нами скоряйся. 1779 року листопада 8.

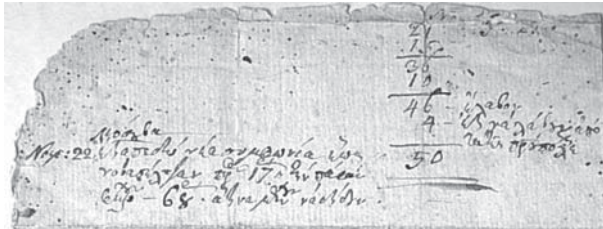
¹ Duamız yollarız sana, ve daima duamız üzerinden eksik olmasın, bu keatımızlan sana beyan ederiz ki, biz ümit ederidik ki, – siz gittikten sonra iki üç günden sonra biz de artına yetişelim, ve lakim ümdüğümüza göre olmadı, zire işler zuhur oldu, bunda daa bitmediler, bugün yarın bekleriz, imdi bak, onda arhimandritiyılan arabacılara söyleyin, eğer mümkünü varısa, bize birkaç gün vademizden sonra beklesinler, bakın, pazar eyleyin, günde ne isterler, eğer bir kolayılan olursa, çekilecek gibi isa, kesin pazırı, onda beklesinler, yok eğer ifrat isterlersa, bakın, pazar eyleyin, Samara gitmesine pazarı uyuguna olursa, hemen stavrozunuzu ediniz da gidiniz, kiracılar şimdi pek ucuzdur, siz gittikten sonra çok kiracılar geldiler, bize on rubliye çek götürecek oldular, imdi bakın, onda on dört, on beş rubli giderlersa, emen stavrozunuzu ediniz da gideysiniz, beklemeysiniz, yok eğer ifrat isterlersa, kalmasına da gitmesine da emen onda yüklerini boşatınız, onda arhimandritiye – duamız söyleysin, bir yere kitlesin, biz gelinceyen dek, ve lakim bak, να ἔχης την ευχήν | [μ]αϝ. Açan çıkaracaksın işeyileri arabandan, gereği gi[y]isi mukayet olasin, gerek ayınalına, gerek saata, gerek mermere kendin durasin, başı ucunda birer birer çıkarsınlar, alt üst koy-masınlar, hemen nasıl çıkarırsalar o ke[ndin] de koyacağı yerine koysunlar, bir zararımız olmasın, bak, bir kolayılan olursa, onda beklesin bizi, pek [...]o(l)du, işeylerimiz da bozulup örselenmez idi, bak, // nasıl makul görürsanız, öyle ediniz, hemen beş altı gün onda bekletiniriz da biz artırsıra cevap göndeririz, bu taraftan Ivan Lazaroviçin, ermeni pazırının tarafından onda ortağına yazar ki, – 100 – rubliya arhimandritiye versin bizim için, biz bunda asıgnaça verdik, biz arhimandritiye yazarız – 50 – rubli – sanı versin, hem de arabacılara akçeyi lazım olursa ver, ellerinden keat al, hem ne ki akçe alırsan arhimandritinin elinden, sen de keat ver ona altıgün akçeye, izvocıklar bizim harçlıkları bitersa, gene birer urubl[e] veresin, ancak bak, bitsinde sonra veresin, öyle eyileyesin ve yazdığımızı itaat kılasın, 1779 noemvrii 8.

Наприкінці листа бачимо власноручний повний підпис митрополита Ігнатія Гозадинова грецькою мовою *Ὁ Γοτθίας καὶ Καφᾶ Ἰγνάτιος καὶ ἐν χ(ριστῶ) εὐχέτης* [Готії та Кафи Ігнатій і во Христі молільник].

Після того, як нижня частина листа з основним текстом була згорнута, на утвореній таким чином згортці в напрямі, протилежному до тексту листа, були зроблені ще два записи. У першому, праворуч, бачимо зверху затертий рядок грецьких літер, вірогідно з тією ж датою, що в другому записі, далі – підрахунок чисел у стовпчик ($21+15=36+10=46+4=50$) і висновок стосовно нього: *ἔλαβον ἢ ἔτι νὰ λάβουν ἀπὸ τὰ τῆς π(ετ) ρούπολε(ως)* [одержав, ще мають одержати з тих, що з Петербурга].

Трохи нижче, ліворуч, розміщується другий запис: *Μόσχα ἢ Νοεμ: 22 ἔτι ἀπεδώ νέα συμφωνία ἕως ἢ νοβασέλτζαν πρ(ὸς) 17 τὴν παρά ἢ βάζουν — 68 ἄτινα μένουν νὰ δίδουν* [Москва, листопада 22, ще від сьогодні нова угода до Новоселиці, до 17 додають 68, котрі залишається дати]. Між основним текстом і наведеними записами наклеєна марка з шифрами ОТС: *48138 | II. 97.132 | 97. 132* (остання цифра виправлена на «1»). На верхньому полі арк. 1 збереглося також число *218*. Цілком очевидно, що обидва додаткові записи зробив не писар основного тексту, а найвірогідніше, сам митрополит.

Отже, можливо, що й лист не був відправлений 8 листопада, як у ньому зазначено, а десь після 22 листопада з Москви або ще пізніше в дорозі. За змістом лист є продовженням «білета», позаяк очевидно, що це інструкція Трифілію Карацоглу, який виїхав ще раніше «з трьома візками й коляскою» до Катеринослава. Зрозуміло, що у візках знаходився певний скарб, придбаний у столиці, щодо якого протоіерей одержує різні вказівки. «Самара», про яку йдеться, це, власне, поселення в центрі Самарської паланки (сучасне місто Новомосковськ). Як уже було зазначено, митро-

полит Ігнатій та його найближче оточення після виходу з Криму замешкали в Самарському Свято-Миколаївському монастирі, звідки лише в лютому 1780 р. попрямували до останнього місця призначення – гирла річки Кальміус, де й заснували місто Маріуполь. Мова листа митрополита доволі проста й «телеграфічна» за стилем. Головні його тези: пояснення запізнення митрополита, нагадування про заощадження коштів, нагляд за речами і передання грошей вірменському архимандриту Петрові Маргосу. Очевидно, що текст листа не потребував літературного опрацювання, писар передавав майже пряму мову митрополита до підлеглого, цілком обізнаного з контекстом усіх справ.

Третій документ (ф. V, № 999) від 25 травня 1782 р. за своїм призначенням, подібно до першого документа, також є «білетом», тобто перепусткою. Він був наданий протоієреям Трифілію Карацоглу та Георгію для поїздки до того ж таки «першого» Катеринослава з метою освячення грецької церкви, облаштованої для тих пересельців з Криму, що вирішили лишитися в місті після двох поспіль зимівель у його околицях. Ця поїздка відбувалася в напрямку Маріуполь – Катеринослав, оскільки це останнє місто також входило до сфери впливу митрополита Ігнатія. Уперше текст «перепустки» був виданий у збірнику документів за редакцією С. Калоева [10, с. 485]. Однак, наведемо його ще раз.

Объявителямъ сего епархіи моеї города Мариуполя / протоіереямъ Трифилю и Георгию отъ правленнѣмъ о(тѣ) меня / въ городъ Екатеринославъ для освященія тамъ греческой / церкви которымъ воба пути благоволенно бѣ было чинить сво / бодной пропускъ безъ задержанія также освятить озна / ченную греческую церковь не припятствовать во верность чего / и данъ за подпис(ью) и приложениемъ печати моеї въ городе / Мариуполе 1782 года мая 25го числа.

Цей текст міститься на одній стороні невеличкого аркуша білого паперу розміром 210 x 320 мм. Папір без водяних знаків, але з вержерами завширшки 30 мм. Писар писав коричневим чорнилом, звичайним канцелярським скорописом, російською мовою з багатьма помилками. Власноручний підпис митрополита Ігнатія Гозадинова міститься у продовженні останнього рядка тексту. Він зроблений чорним чорнилом і, в порівнянні з попередніми розглянутими підписами митрополита, в іншій, скороченій, формі: *Ο Μ(η)τροπολίτης Γοτθίας Ιγνάτιος* [Митрополит Готії Ігнатій].

Нижче й ліворуч знаходиться відбиток особистої печатки митрополита на червоному сургучі (дата «1779» під хрестом). Поряд з підписом пізніше була наклеєна марка-ярлик ОПС з трьома рядками чисел (старі шифри), зроблених синім, чорним і червоним чорнилом, другий рядок закреслено червоною лінією: 48136 | I. 97. 131. | II. 97. 131.

Стосовно того, що на освячення грецької церкви в Катеринославі виїхав представник митрополита Ігнатія, варто зауважити, що формально території півдня України були підпорядковані архієпископам Словенським та Херсонським, на той час – греку Никифорові Феотокі (1731–1800). Проте резиденція архієпископів знаходилася у Хресто-Воздвиженському монастирі в Полтаві, звідки, напевно, не дуже зручно було їхати по весняній багнуці до сумнівної нової південної столиці. Справді, вже за три роки це присвячене св. Катерині місто було ліквідоване й водночас перезасноване на правому боці Дніпра, де воно знаходиться й зараз під назвою Дніпро. Отож 1782 р., не дивлячись на перебування в місті Азовської губернської канцелярії, архієпископ Никифор цілком міг собі дозволити знехтувати освяченням грецької церкви, передаючи цю справу митрополитові Ігнатію, котрий, у свою чергу, надихнув на виконання дотичного богослужіння мариупольського протопопа Трифілія.

Розглянуті власноручні записи митрополита Ігнатія Гозадинова, що збереглися в архіві протоієрея Трифілія Карацоглу, є типовими для грецьких архієреїв підписами під документами із зазначенням імені та посади. Навіть додаючи до цих підписів декілька слів, записаних митрополитом Ігнатієм на звороті документа № 998, ми не можемо вповні судити про його літературний стиль або мовну компетентність, хоча очевидно, що окрім рідної грецької мови він мусив би розуміти також турецьку (з її кримськими діалектами), а також опанувати російську мову. Для вирішення цих питань у майбутньому варто звернутися до інших автографів митрополита, що зберігаються в архівах Росії.

Тим не менше, сподіваюся, що й представлені в цій статті матеріали сприятимуть кращому розумінню всіх обставин проживання християн у Кримському ханаті, переселення їх до Надазов'я, а також взаємовідносин між очільниками єпархій та їхніми підлеглими.

Список використаних джерел

1. Калоеров С. А. Митрополит Игнатий Мариупольский в опубликованных и документальных источниках / С. А. Калоеров // Живой родник. Православный собеседник. – Донецк, 2012. – № 1/2. – С. 5–7; № 3. – С. 2–7.
2. Gerola G. Fermeria (Kythnos-Thermjã) / G. Gerola // *Annuario della R. Scuola Archeologica di Atene*. – Bergamo, 1926. – 6–7. – P. 9–13 (51–55).

3. Макмак Н. И. Семейный род святителя Игнатия Мариупольского – последнего митрополита Готфрейского и Кафайского / Н. И. Макмак, М. Д. Пирго, И. Н. Тасиц, Ю. П. Чубарь. – Донецк : Юго-Восток, 2013. – 158 с. : ил.
4. Хаджинов К. Новые биографические данные о митрополите Игнатии (Иакове Гозадино) / К. Хаджинов, К. Гарбуз // Грецьке православ'я в Україні. – К. : Прайм, 2001. – С. 74–78.
5. Чернухін Є. Митрополит Готії та Кафи Гедеон / Є. К. Чернухін // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 50–74.
6. Пирго М. Д. Сподвижник митрополита Игнатия Трифиллий Карацоглу и его потомки по данным ревизских сказок и метрических книг / М. Д. Пирго, Н. И. Макмак, И. Н. Тасиц // Святитель Игнатий Мариупольский: подвиг веры и созидания / Материалы Всеукр. науч. конф., г. Мариуполь, 2011 г. / ред. кол. : С. С. Самогугин и др. – Мариуполь, 2011. – С. 145–156.
7. Чернухін Є. Архів протоієрея Трифілія Карацоглу : першоджерела з історії греків Криму та Надазов'я XVIII ст. / Є. К. Чернухін. – К., 2016. – 320 с. ; іл.
8. Чернухін Є. К. Пам'ятки караманлійського письма в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Є. К. Чернухін // Рукописна та книжкова спадщина України.. – К., 2012. – Вип. 15. – С. 3–27.
9. Лиман І. Російська православна церква на півдні України останньої чверті XVIII – середини XIX століття / Ігор Лиман. – Запоріжжя : РА Тандем-У, 2004. – 488 с.
10. Калоеров С. А. От Крыма до Мариупольского греческого округа (1652–1783) / С. А. Калоеров. – Донецк, 2008. – Т. 1. – 640 с., 3 карты [Документы по истории греков Приазовья, в 4 томах].
11. Гаркавец О. М. Уруми Надазов'я. Історія, мова, казки, пісні, загадки, прислів'я, писемні пам'ятки / О. М. Гаркавец. – Алма-Ата : Український культурний центр, 1999. – 624 с.

References

1. Kaloerov, S. A. (2012). Mitropolit Ignatii Mariupolskii v opublikovannykh i dokumentalnykh istochnikakh [Metropolitan Ignatius of Mariupol in published and documental sources] In *Zhivoi rodnik: pravoslavnyi sobesednik* [Living spring: orthodox companion], Nos. 1–2, pp. 5–7, No. 3, pp. 2–7. Donetsk. [In Russian].
2. Gerola, G. (1926). Fermentia (Kythnos-Thermjå). In *Annuario della R. Scuola Archeologica di Atene*, Nos. 6–7, pp. 9–13 (51–55). Bergamo. [In Italian].
3. Makmak, N. I., Pirgo, M. D., Tasitc, I. N., Chubar, Iu. P. (2013). *Familnyi rod sviatitelia Ignatii Mariupolskogo – poslednego mitropolita Gotfeiskogo i Kafaiskogo* [Family History of Saint Ignatius of Mariupol, the last Metropolitan of Gothia and Kafa. – Donetsk: Iugo-Vostok. [In Russian].
4. Khadzhynov, K., Garbuz, K. (2001). Novye biograficheskie dannye o mitropolite Ignatii (Iakove Gozadino) [New biographical data of Metropolitan Ignatius (Jakob

Gozadino)]. In *Hretske pravoslavia v Ukraini* [Greek Orthodoxy in Ukraine] (pp. 74–78). Kyiv: Praim. [In Russian].

5. Chernukhin, Ye. K. (2005). Mytropolyt Hotii ta Kafy Hedeon [Metropolitan of Gothia and Kafa Gedeon]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and book heritage of Ukraine], Is. 10, pp. 50–74. Kyiv. [In Ukrainian].

6. Pirgo, M. D., Makmak, N. I., Tasits, I. N. (2011). Spodvizhnik mitropolita Ignatiia Trifillii Karatsoglu i ego potomki po dannym revizskikh skazok i metrisheskikh knig [Metropolitan Ignatius' associate Trifillius Karatsoglu and his descendants on the basis of revisions and metrical registries]. In S. S. Samotugin, et al., Eds., *Sviatitel Ignatii Mariupolskii: podvig very i sozidaniia* [Saint Ignatius of Mariupol: the feat of faith and construction]: *Proceedings of All-Ukrainian scientific conference* (pp. 145–156). Mariupol. [In Russian].

7. Chernukhin, Ye. K. (2016). *Arkhiv protoiereia Tryfiliia Karatsohlu: pershodzherela z istorii hrekiv Krymu ta Nadazovia XVIII st.* [Archive of archpriest Trifillius Karatsoglu: sources of the history of the Crimean and Azov Greeks in the 18th ct.]. Kyiv. [In Ukrainian].

8. Chernukhin, Ye. K. (2012). Pamiatky karamanliiskoho pysma v Instytuti rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Karamanli manuscripts in the Institute of Manuscript of V. Vernadsky National Library of Ukraine]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and book heritage of Ukraine], Is. 15, pp. 3–27. Kyiv. [In Ukrainian].

9. Lyman, I. (2004). *Rosiiska pravoslavna tserkva na pivdni Ukrainy ostannoii chverti XVIII–seredyny XIX stolittia* [Russian Orthodox Church in South Ukraine in the last quarter of the 18th – middle of the 19th centuries]. Zaporizhzhia: RA “Tandem-U”. [In Ukrainian].

10. Kaloerov, S. A. (2008). *Ot Kryma do Mariupolskogo grecheskogo okruga (1652–1783)* [From Crimea to Mariupol Greek Region] (Vol. 1). Donetsk. [In Russian].

11. Harkavets, O. M. (1999). *Urummy Nadazovia: istoriia, mova, kazky, pisni, zahadky, pryslivlia, pysemni pamiatky* [The Urums of the Azov sea region: history, language, tales, songs, riddles, proverbs, manuscripts]. Alma-Ata: Ukrainskyi kulturnyi tsentr. [In Ukrainian].

Ye. Chernukhin, O. Kulchynskyi

The autographs of saint Ignatius of Mariupol in the fonds of the Institute of Manuscript of V. Vernadsky National Library of Ukraine.

There are three documents signed by the last Metropolitan of Gothia and Kafa Ignatius Gozadinov in the archives of the archpriest Trifillius Karatsoglu. The archives had been acquainted by the Odessa Society of History and Antiquities in 1914 from the Azov Greeks. Now the collection is kept in the depositories of the Institute of Manuscript of V. Vernadsky National Library of Ukraine. The documents were addressed to archpriest Trifillius Karatsoglu. Two documents were written in Russian, and one was written in Turkish with Hellenic (Karamanli) script. The return of Metropolitan and archpriest from Saint Petersburg to Samara Saint Michael monastery in autumn of 1779 is the subject

of two documents, while the third one is the permit for Trifillius Karatsoglu for the trip to Kateynoslav in May 1782 in order to sanctify the Greek Church. Full texts of the documents, the translation of the Karamanli text and comments are presented.

Key words: Metropolitan Ignatius Gozadinov, Trifillius Karatsoglu, Azov Greeks, Karamanli script.

Е. К. Чернухин, О. Б. Кульчинский

Автографы св. Игнатия Мариупольского из фондов Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

Среди бумаг мариупольского протопопа Трифиллия Карацоглу, переданных в Одесское общество истории и древностей в 1914 г. из греческого Приазовья и хранящихся в настоящее время в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, находятся три документа с собственноручными подписями последнего митрополита Готии и Кафы Игнатия Гозадинова. Все три документа предназначены протоиерею Трифиллию Карацоглу. Два из них составлены на русском языке и один на турецком – греческим (караманлийским) письмом. В двух документах речь идет о возвращении митрополита и протоиерея из Санкт-Петербурга в Самарский Свято-Николаевский монастырь осенью 1779 г. Третий документ является пропуском для поездки протоиерея Трифиллия в Екатеринослав в мае 1782 г. для освящения греческой церкви. В статье представлены тексты документов, перевод караманлийского текста и комментарии.

Ключевые слова: митрополит Игнатий Гозадинов, Трифиллий Карацоглу, греки Приазовья, караманлийское письмо.